

INKLYUZIV TA'LIMDA SHAXSIY YONDASHUV. INKLYUZIV
TA'LIMNING TAMOYILLARI

Abduxoliqova Husniya Olimjon qizi

Samarqand davlat universiteti

Kattaqo`rg`on filiali 4-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: Ishmuradov Bunyod Farxodovich

Samarqand davlat universiteti

Kattaqo`rg`on filiali o`qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada inklyuziv ta'limning ahamiyati, tamoyillari, shuningdek inklyuziv ta'limdan ko`zlangan maqsad, o`quvchilarda empatiya, tenglik kabi tamoyillarini shakllanitirish, inklyuziv ta'lim sohasida texnologiya yutuqlari, pedagogik tadqiqotlar va jamiyatdagi o'zgarishlar haqida qisqacha fikrlar bayon etilgan.*

Kalit so`zlar: *Inklyuziv ta'lim, texnologiya, taraqqiyot, tamoyil, hamdardlik, tenglik.*

Kirish. Turli xil va o'zaro bog'langan global jamiyatimizda inklyuziv ta'lim zamonaviy ta'limning muhim ustuni sifatida alohida ajralib turadi. Ayniqsa nogironligi bo'lgan bolalarni ta'lim olishiga ko'maklashish va inklyuziv ta'limga tortish maqsadida olib borilayotgan ishlar kelajakda yetuk va har tomonlama hayotga moslashgan shaxsni tarbiyalashga asos bo'ladi. Ushbu maqolada biz inklyuziv ta'limning ahamiyatini yoritishga harakat qilamiz. Biz nima uchun bu shunchaki ta'lim strategiyasi emas, balki empatiya, tenglik va atrofimizdagi dunyoni yanada boyroq tushunishga yordam beradigan kuchli vosita ekanligini o'rganamiz.

Inklyuziv ta'lim nima?

Asosan, inklyuziv ta'lim - har bir o'quvchining kelib chiqishi, qobiliyati yoki o'rganish ehtiyojlaridan qat'i nazar, akademik va ijtimoiy rivojlanish uchun teng imkoniyatlarga ega bo'lishini ta'minlaydigan yondashuv. **Inklyuziv ta'lim** – bu barcha o'quvchilar, jumladan, nogironligi bor, o'ziga xos ehtiyojlarga ega yoki ijtimoiy jihatdan kam ta'minlangan bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratish maqsadida tashkil etilgan ta'lim tizimi. Bu ta'lim tizimi o'quvchilarning ehtiyojlari va imkoniyatlariga moslashtirilgan ta'lim olish sharoitlarini yaratishni ko'zda tutadi.

Tenglikni o'rganishga bo'lgan bu majburiyat an'anaviy, barchaga mos keladigan o'qitish usullaridan ko'proq moslashuvchan, va o'quvchilarga

yo'naltirilgan strategiyalarga o'tishni talab qiladi. Inklyuziv ta'lim barcha o'quvchilarning o'ziga xosligini tan oladi, ularning har biri o'quv muhitiga o'zining kuchli tomonlari, qiyinchiliklari, tajribalari va istiqbollarini olib keladi. Ushbu farqlarni o'zlashtirib, inklyuziv ta'lim barcha o'quvchilar uchun ta'lim tajribasini boyitadi va yanada inklyuziv jamiyatni rivojlantiradi.

Asosiy qism. Nima uchun inklyuziv ta'lim muhim?

Tenglik va kamsitmaslikni targ'ib qiladi

Inklyuziv ta'lim tenglik va kamsitishning oldini olishda muhim rol o'ynaydi. Qobiliyati va kelib chiqishidan qat'i nazar, barcha o'quvchilarga sifatli ta'lim olishdan teng foydalanish imkoniyatini ta'minlash orqali inklyuziv ta'lim to'siqlar va stereotiplarni yo'q qilishga, adolatli jamiyatni shakllantirishga yordam beradi.

Hamma uchun o'rganishni kuchaytiradi

Inklyuziv ta'lim amaliyoti nafaqat turli xil ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lganlar balki barcha o'quvchilar uchun foydalidir. Turli xil o'qitish usullari va o'rganish strategiyalarini rag'batlantirish orqali inklyuziv ta'lim yanada boy, yanada qiziqarli va samaraliroq o'rganish tajribasini taklif etadi. O'quvchilar turli nuqtai nazarlarni qadrlashni o'rganadilar, ularning tushunchalari va bilimlarini oshiradilar.

Ijtimoiy hamjihatlik va o'zaro hurmatni rivojlantiradi

Inklyuziv sinflar o'quvchilar tengdoshlarining noyob qobiliyatlari va kelib chiqishiga hamdard bo'lishni, hurmat qilishni va qadrlashni o'rganadigan muhitni rivojlantiradi. Ushbu ijtimoiy ko'nikmalar, jumladan jamoaviy ish va xilma-xillikni hurmat qilish bugungi global miqyosda bir-biriga bog'langan jamiyatda bebahodir. Qo'shimcha ta'lim ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilarga imkoniyatlar beradi.

Inklyuziv ta'lim, ayniqsa, qo'shimcha ta'limga muhtoj bo'lgan o'quvchilar uchun imkoniyatlarni kengaytiradi. Marginal yoki ajratilgan bo'lish o'rniga, bu o'quvchilar o'z tengdoshlari bilan birga o'rganish uchun zarur yordam oladilar, tegishlilik va o'zini qadrlash tuyg'usini rivojlantiradilar.

O'quvchilarni turli jamiyatga tayyorlaydi

Sinfda jamiyatimizning xilma-xilligini aks ettirgan holda, inklyuziv ta'lim o'quvchilarni haqiqiy dunyo tajribasiga yaxshiroq tayyorlaydi. Ular dunyoni yanada chuqurroq tushunishni rivojlantiradilar, turli muhitlarda rivojlanish va ijtimoiy murakkabliklarni boshqarish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Inklyuziv ta'lim XXI asr o'qitishning muhim tarkibiy qismidir. Uning ahamiyati akademiklardan tashqari, o'quvchilarning ijtimoiy rivojlanishiga ta'sir

ko'rsatish, tenglikni ta'minlash va ularni tobora xilma-xil jamiyatda muvaffaqiyatga tayyorlash.

Shu boisdan ham mamlakatimizda so'nggi yillarda inklyuziv ta'lim tizimi sohasida qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi va muayyan normativ baza shakllandi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktyabrdagi “Nogironligi bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chorachadirlari to'g'risida”gi qaroriga muvofiq, 2020-2025-yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi ishlab chiqildi. Konsepsiya ikki bosqichda: 2020-2022 hamda 2023-2025-yillarda amalga oshirilishi belgilandi.⁶¹

Ta'lim muassasalarida sog'lom va nogironligi bo'lgan yoshlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning ijtimoiy xususiyatlarini o'rganish va yangi g'oyalarni targ'ib etish hozirgi kunning dolzarb mavzusi hisoblanadi. Sog'lom yoshlar nogironligi bo'lgan tengdoshlarini qabul qilish va qo'llab-quvvatlash madaniyati mavjud bo'lgan inklyuziv muhitda muloqot qilishlari lozim. Azal-azaldan har qaysi ota-ona o'z bolasining sog'lom va barkamol, aql zakovatli, baxtli bo'lishini istaydi. Shunday farzandni voyaga yetkazish, uning hayotda munosib o'rin egallashiga erishish ota-onaning eng ulug' eng muqaddas orzusi desak ayni haqiqatdir. Biz sog'lom avlod deganda, nafaqat jismoniy balki ma'naviy jihatdan ham sog'lom bolani o'zimizda tasavvur etamiz. Nogironligi bo'lgan va sog'lom yoshlarning munosabati inklyuzivlik, hamdardlik va chidamlilikdan iborat bo'lishi, ikkala guruh uchun ham cheklovlarga emas balki qobiliyatlarga e'tibor qaratish, qabul qilish va tushunish tuyg'usini rivojlantirish juda muhimdir.

Inklyuziv ta'limning asosiy tamoyillari quyidagilardir:

1. Teng imkoniyatlar yaratish: Barcha o'quvchilar, ehtiyojlaridan qat'i nazar, ta'lim jarayonida teng ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'lishlari kerak. Bu bilan ta'limda adolat va tenglik ta'minlanadi.

2. Shaxsiy yondashuv: Inklyuziv ta'lim har bir o'quvchining qobiliyatlari va ehtiyojlariga mos tarzda ta'lim olish imkoniyatini yaratadi. Bu yondashuv o'quvchilarning individual rivojlanishini ta'minlashga yordam beradi.

3. Bag'rikenglik va ijtimoiy integratsiya: Inklyuziv ta'lim o'quvchilarda bir-birlariga nisbatan bag'rikenglik, hamdardlik va tushunish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Barcha o'quvchilar bir muhitda ta'lim olish orqali ijtimoiy hayotda birlashish va integratsiyalashishga o'rganadilar.

⁶¹ TAMADDUN NURI / THE LIGHT OF CIVILIZATION ISSN 2181-8258

2024-yil, 3-son (54) Ilmiy, ijtimoiy-falsafiy, madaniy-ma'rifiy, adabiy-badiiy jurnal, 93-bet

4. O'zini anglash va qabul qilish: Inklyuziv ta'limda o'quvchilar o'z imkoniyatlari va qobiliyatlarini yaxshiroq anglashadi, shuningdek, ular o'zlariga ishonch bilan qarashga o'rganadilar. Bu shaxsiy rivojlanishga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

5. Ta'lim tizimini rivojlantirish: Inklyuziv ta'lim pedagoglar uchun yangi yondashuvlarni joriy qilish imkonini beradi, bu esa ta'lim jarayonining sifatini oshiradi va yanada zamonaviy ta'lim tizimini shakllantiradi. Umuman olganda, inklyuziv ta'lim jamiyatda bag'rikeng va teng imkoniyatli muhit yaratishga xizmat qiladi, barcha o'quvchilarni bir jamoa sifatida rivojlantirishga va jamiyatning ajralmas qismi sifatida qabul qilinishiga yordam beradi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, umumiy sinflarga kiritilgan nogiron va boshqa turli xil ehtiyojlarga ega bo'lgan talabalar maxsus ta'lim muassasalarida ajratilganlarga qaraganda yaxshiroq akademik ishlashga va kuchli ijtimoiy va hissiy ko'nikmalarni rivojlantirishga moyildirlar. Inklyuziv ta'lim talabalar o'rtasida hamkorlik, hamdardlik va o'zaro hurmatni rag'batlantiradi, natijada ularni turli xil o'zaro bog'liq dunyoda yashash va ishlashga tayyorlaydi. Bundan tashqari, inklyuziv ta'lim turli xillikni tushunish, hamdardlik va hurmatni rag'batlantirish orqali yanada inklyuziv jamiyat rivojlanishiga hissa qo'shadi. Har xil kelib chiqishi va qobiliyatiga ega bo'lgan bolalar birgalikda o'rgansa, ular do'stlik rishtalarini rivojlantirish, qo'llab-quvvatlovchi munosabatlar o'rnatish va bir-birining tajribasidan o'rganish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu ko'proq ijtimoiy birdamlikka va yanada uyg'un va inklyuziv jamiyatga olib kelishi mumkin.⁶²

Barcha bolalarning individual psixologik shaxs xususiyatlari, qabul qilish darajasi, zehn va idroki turlichadir. Shu bois maxsus ehtiyojga ega bo'lgan bola ta'lim olayotgan inklyuziv sinflardagi o'quv tarbiya jarayonini tashkil etish masalasi yanada murakkabroq muammolarni hal etishni talab etadi. Inklyuziv sinfdagi o'qituvchi bolalarning imkoniyatini e'tiborga olib, darslarni shunga muvofiq rejalashtira olsa, bolalarning nogironligi bilim olishiga qanday ta'sir qilishini bilib, bu qiyinchiliklarni bartaraf etishning uslubiy yo'llaridan foydalansa, maktab va oila hamkorligini to'la yo'lga qo'ya olsa hamda nogiron bolaning kelajagiga ishonch bilan qaragana dars jarayoni muvaffaqiyatli kechishiga erishish mumkin. Har bir bola o'z imkoniyat darajasida rivojlanadi, buni L.S. Vigotskiyning ilmiy qarashlariga ko'ra “Har qanday ruhiy yoki jismoniy nuqsonda ham taraqqiyot davom etadi” fikri bilan ham tasdiqlash

⁶² Mansurovna, A. M. (2023). Inklyuziv maktabgacha ta'lim: zamonaviy rivojlanish jarayonlari. Qo'qon universiteti xabarnomasi, 439-440.

mumkin. Maxsus yordamga muhtoj bolalar asosiy muamolarini ular o'zlari yashab turgan muhitdan, oiladan uzoqda ta'lim tarbiya berish bilan hal qilib bo'lmaydi.

Inklyuziv ta'limni muvaffaqiyatli amalga oshirish turli manfaatdor tomonlar, jumladan otaonalar, o'qituvchilar, ijtimoiy xodimlar, siyosatchilar va keng jamoatchilikning hamkorligiva ishtirokini talab qiladi. O'qituvchilar inklyuziv sinflarni yaratishda va ularning o'qitish usullarini barcha o'quvchilarning turli ehtiyojlarini qondirish uchun moslashtirishda markaziy rol o'ynaydi. Ta'lim uchun universal dizayn, differentsiatsiya va inklyuziv pedagogika kabi sohalarda o'qituvchilarning kasbiy malakasini oshirish, treninglar tashkil qilish o'quvchilarning qobiliyatlarini oshirish uchun muhim ahamiyatga ega. Inklyuziv ta'limni rivojlantirish va qo'llabquvvatlashda siyosatchilar ham muhim rol o'ynashi kerak. Ular inklyuziv ta'lim siyosatini ishlab chiqishi va amalga oshirishi, inklyuziv amaliyotni qo'llab-quvvatlash uchun resurslarni taqsimlashi va maktablarda inklyuziv tashabbuslarning borishini kuzatib borishi mumkin. Bundan tashqari, siyosatchilar inklyuziv ta'limning o'quvchilar, o'qituvchilar va kengroq jamiyatga ta'sirini baholash uchun tadqiqot va baholash sa'y-harakatlarini qo'llab-quvvatlashlari mumkin.⁶³

Xulosa. Inklyuziv ta'lim sohasi texnologiya yutuqlari, pedagogik tadqiqotlar va jamiyatdagi o'zgarishlar tufayli doimo rivojlanib bormoqda. Har bir o'quvchi o'rganish va shaxsiy rivojlanish uchun teng imkoniyatlarga loyiq ekanligiga chuqur ishonchga asoslangan Inklyuziv ta'lim hamdardlik, hurmat va adolatning asosiy tamoyillarini o'zida mujassam etgan. Inklyuziv ta'lim o'quvchilar populyatsiyasining xilma-xilligini o'z ichiga oladi va uni har bir kishi uchun o'rganishni kuchaytirishi, boyitishi mumkin bo'lgan kuch sifatida ko'radi. Bu o'qituvchilarning har bir o'quvchiga individual ta'lim uslublari, qobiliyatlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda moslashtirilgan ta'lim va zarur yordam ko'rsatishni ta'kidlaydi.

Quyida inklyuziv ta'limning kelajagini shakllantirishi kutilayotgan bir nechta tendentsiyalar keltirilgan:

Texnologiyaga asoslangan shaxsiylashtirilgan ta'lim. Texnologiya rivojlanishda davom etar ekan, biz yanada shaxsiylashtirilgan va moslashtirilgan o'quv tajribalarini kutishimiz mumkin. Sun'iy intellekt (AI) va mashinani o'rganish sohasidagi yutuqlar individual talabning ehtiyojlariga moslashtirilgan o'quv rejalarini yaratishga yordam beradi.

⁶³ Adilovna, X. S. (2022, April). Imkoniyati cheklangan bolalarni ta'lim-tarbiya olishida inklyuziv ta'limning ahamiyati. In E Conference Zone (pp. 196-197).

Ijtimoiy-hissiy ta'limga e'tiborning kuchayishi. Akademik ko'nikmalar muhim bo'lsa-da, inklyuziv sinflarda ijtimoiy-emotsional ta'limning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Empatiya, hissiy tartibga solish, ijtimoiy ko'nikmalar va chidamlilikni o'rgatish yanada qo'llab-quvvatlovchi va inklyuziv ta'lim muhitini yaratishga yordam beradi.

Hamkorlikda o'rganish. Inklyuziv ta'limning kelajagi hamkorlikda o'rganishga e'tiborni kuchaytirishi mumkin. Guruh faoliyati va hamkorlikdagi o'rganish strategiyalari jamiyat tuyg'usini rivojlantirishi, ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishi va barcha talabalar uchun o'rganishni yaxshilashi mumkin.

O'qituvchilar malakasini oshirish. O'qituvchilarni inklyuziv sinflarga tayyorlashga e'tibor kuchaydi. Bu nafaqat muayyan nogironlik haqida o'rganish, balki o'qitishni qanday farqlashni, turli sinflarni boshqarishni va inklyuziv amaliyotlarni amalga oshirishni ham o'z ichiga oladi.

Inklyuziv baholash amaliyotlari. An'anaviy baholash shakllari ko'pincha turli xil ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan o'quvchilarni noqulay ahvolda solishi mumkin. Kelajakda barcha o'quvchilarga o'z tushunchalarini turli yo'llar bilan ko'rsatishga imkon beruvchi portfelga asoslangan baholash kabi yanada inklyuziv baholash amaliyotlari ishlab chiqilishi va amalga oshirilishi kutiladi.

Kuchli oila-maktab hamkorligi. Inklyuziv ta'limni qo'llab-quvvatlashda oilalarning roli tobora e'tirof etilmoqda. Maktablar oilalarni jalb qilish va o'quvchilarning o'qishi va rivojlanishini yaxshiroq qo'llab-quvvatlash uchun kuchli hamkorlikni yo'lga qo'yish uchun ko'proq sa'y-harakatlarini ko'rishi mumkin.

Nogironligi bo'lgan bolalar, har qanday bola kabi, ularning salohiyatini to'liq rivojlantirish uchun qo'llab-quvvatlansa, jamiyat rivojiga katta hissa qo'shishi mumkin. Bolalar boshqacha bo'lish oddiy hol ekanini tushunib boradilar, o'zlarini yanada qulay va xavfsiz his etadilar. Ular, shuningdek, turfa dunyoda yashash qobiliyatini rivojlantiradilar hamda ijtimoiy mas'uliyat darajasi yuqori bo'lgan va o'z jamoalarini yaxshilashga tayyor bo'lgan faol fuqarolar bo'lib yetishadilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR;

1. TAMADDUN NURI / THE LIGHT OF CIVILIZATION ISSN 2181-8258
2024-yil, 3-son (54) Ilmiy, ijtimoiy-falsafiy, madaniy-ma'rifiy, adabiy-badiiy
jurnal, 93-bet.

2. Mansurovna, A. M. (2023). Inklyuziv maktabgacha ta'lim: zamonaviy
rivojlanish jarayonlari. Qo'qon universiteti xabarnomasi, 439-440.

3. Adilovna, X. S. (2022, April). Imkoniyati cheklangan bolalarni ta'lim-
tarbiya olishida inklyuziv ta'limning ahamiyati. In E Conference Zone (pp. 196-
197).

4. [https://cyberleninka.ru/article/n/inklyuziv-jamiyatda-inklyuziv-ta-
limning-ijtimoiy-ahamiyati](https://cyberleninka.ru/article/n/inklyuziv-jamiyatda-inklyuziv-ta-limning-ijtimoiy-ahamiyati).

